

Výstava „Archeologický institut N. P. Kondakova v Praze (1931–1952)“ ve Slovanské knihovně, Klementinum

2. prosince 1999 – 15. ledna 2000

Velká emigrační vlna po roce 1917 přinesla do hostitelských zemí i velkou část ruské inteligence. Ta se snažila i v emigraci pokračovat ve své odborné činnosti, a to jak na bázi individuální, tak i spolkové.

Jedním z velmi významných center ruské intelektuální emigrace byla v meziválečném období Praha. Složení zdejší početné ruské komunity odráželo široké stavovské, profesionální a názоровé spektrum. Do tohoto kontextu spadal i vznik tzv. Kondakovova institutu.

Nikodim Pavlovič Kondakov (1. 11. 1844 Chalaň – 17. 2. 1925 Praha) se jako poříjnový emigrant dostal z Oděsy přes Istanbul do Sofie a v roce 1922 do Prahy, nejprve jako mimořádný profesor, kde se po dvou letech stal doktorem honoris causa.

Kondakov se do Prahy dostal na pozvání, které bylo podporováno ze strany našeho státu, tzv. „Ruská akce“, na němž měl osobní podíl prezident T. G. Masaryk. S českým prostředím byl však Kondakov v kontaktu již dříve. Setkal se s F. Palackým, F. L. Riegrem, pravidelnější kontakty měl s J. Hlávkou, L. Niederlem, A. Muchou či s rodinou Masarykových.

Praha přijala Kondakova velmi vřele a zůstala i učencovým posledním útočištěm. Nástupcem N. P. Kondakova se stal další ruský emigrant Nikolaj Lvovič Okuněv (1886–1949), který svou dvacetiletou vědeckou a pedagogickou prací velmi ovlivnil české byzantologické a příbuzné bádání.

Kondakov, absolvent Moskevské uni-

versity, žák F. I. Buslajeva a K. K. Gerce, se soustředil na staré ruské a byzantské umění a související blízkovýchodní, balkánskou a zakavkazskou problematiku. Je považován za zakladatele ruské moderní archeologie a průkopníka ikonografické metody.

V letech 1888–1893 byl hlavním konzervátorem sbírky středověkého a renesančního umění Ermitáže. V roce 1898 byl Kondakov zvolen členem ruské Imperátorské akademie věd, postupně se stal i členem korespondentem francouzské, bulharské, rumunské akademie. Při své pedagogické činnosti v Oděse (od 1870), na univerzitě petrohradské (od 1888) a poté pražské, vychoval celou řadu špičkových odborníků (Ja. L. Smirnov, D. V. Ajnalov, M. I. Rostovceva, E. H. Minns a jiní).

Jeho pracovní metoda spočívala ve zkoumání umělecké památky v širokém kulturněhistorickém kontextu s hlavním důrazem na studium a interpretaci ikonografického materiálu. Styl chápal jako dobový formalismus, v jehož rámci umělec tvoří a zachovává tak tradici a kontinuitu. Klíčové místo přiznával Byzanci jako zprostředkovatelce pozdně antické tradice.

Kondakovovo úmrtí dalo podnět k založení instituce pojmenované na jeho počest. Zakladateli a členy Seminarija imeni N. P. Kondakova – Seminaria Kondakoviana – byli vesměs Kondakovovi ruští žáci a obdivovatelé. Tato instituce se stala jednou z nejvýznamnějších ruských zahraničních vědeckých institucí. Vznik a existence instituce byla umožněna díky podpoře československého státu a řady domácích a zahraničních příznivců. Sám prezident se v r. 1935 podílel nezanedbatelnou částkou.

V roce 1931 bylo Seminarium Kondakovianum zaregistrováno jako

nepolitický spolek pod jménem Archeologický institut N. P. Kondakova. Roku 1938 část Kondakovova ústavu opouští Prahu a stěhuje se do Bělehradu. Vedoucím bělehradského ústavu byl G. A. Ostrogorskij (1902–1976), soukromý docent ve Vratislavi, profesor bělehradské univerzity a řádný člen Srbské akademie věd. V roce 1941 německé bombardování Bělehradu ukončilo konfliktní vztahy mezi oběma částmi ústavu. Část věci se podařilo zachránit a převést z Bělehradu do Prahy.

Řízením české části institutu byl pověřen po odchodu N. P. Tola do Spojených států N. J. Andrejev. V období druhé sv. války byl Kondakovův institut veden jako nezávislý mezinárodní ústav při německé části Karlovy univerzity. Od roku 1946 do 1948 vedl institut Karel Schwarzenberg, od r. 1948 A. V. Florovskij. Poválečné období existence institutu bylo vyplněno snahou o obnovení vědecké a vydavatelské činnosti. Roku 1952 byl rozhodnutím vlády Československé republiky včleněn do svazku ČAV. Jeho další činnost byla postupně tlumena, až v roce 1953 byl ústav fakticky uzavřen. Kondakovův ústav, jedna z vůbec prvních takto specializovaných institucí na světě, upadá časem v polozapomnění.

Činností Kondakovova institutu bylo vydání a uspořádání vědecké pozůstalosti N. P. Kondakova, přednášková, pedagogická a publikační činnost. Dále studium tematiky oblasti studia byzantského, starého ruského a balkánského umění a východoevropské kultury vůbec, umění pozdní antiky, umění Blízkého východu a umění kočovných národů; členové ústavu se podíleli na archeologických výzkumech, z nichž je nejznámější výzkum v Dura Europos v Sýrii.

Ústav postupně vybudoval vědeckou knihovnu a shromáždil i kolekci sbírkových předmětů různého charakteru.

V určitém smyslu je následníkem Kondakovova institutu nynější Ústav dějin umění Akademie věd ČR. Zde je možno najít část osobní pozůstalosti N. P. Kondakova a některých dalších členů, téměř kompletní knihovnu, menší sbírku mincí, institucionální archívní fond a další artefakty různého charakteru. Sbírká ikon je zapůjčena jako depozitum v NG v Praze a kolekce koptských textilií je uložena v Uměleckopřemyslovém muzeu.

Ve výstavní chodbě Slovanské knihovny v Klementinu je nevelká expozice dokumentující činnost Archeologického ústavu N. P. Kondakova (dále jen AINPK). Můžeme zde najít dokumenty vztahující se k historii, např.: tištěné stanoviny AINPK, projekt organizace vědeckého institutu, seznamy a adresáře členů, protokoly o zasedání vedení AINPK, inventární seznamy AINPK, seznamy knih velmi cenné knižní sbírky. Dále dokumenty k samotné činnosti AINPK, např. tiskařský štoček se „Sibiřským jezdcem“ – logem ústavu, letáky k odborným knihám, fotografie a jiné artefakty různého charakteru. Třetí část je věnována dokumentům o významných členech AINPK a významným osobnostem veřejného života. Nalezneme zde fotografie N. P. Kondakova, kněžny Jašvilové, Niederleho, Vasiljeva, Rostovceva a jiné, dále rodokmen Karla Schwarzenberga, studijní kresby Beljaeva, dopisy Alice Masarykové kněžně Jašvilové, významné členy AINPK, vyjádření J. Masaryka k přijetí za čestného člena, poděkování Hany a Edvarda Benešových za obdržené odborné knihy.

Martina Chmelová